

13. Про затвердження Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля та Порядку ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1026. Урядовий кур'єр. 2017. № 244.

ХОМІНЕЦЬ С. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри земельного
та аграрного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

БЕШЛЕЙ Б. В.,
студент факультету адвокатури
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.41

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ САДІВНИЦТВА

У статті проаналізовано питання щодо проблемних аспектів закладання багаторічних плодових насаджень, правового режиму земельних ділянок під ними, правового забезпечення ведення промислового садівництва, сертифікації та інспектування операторів органічної продукції садівництва, а також вимоги, яким має відповідати органічна продукція садівництва.

Ключові слова: земельна ділянка для ведення садівництва, органічне виробництво продукції садівництва, промислове садівництво.

В статье проанализированы вопросы относительно проблемных аспектов закладки многолетних плодовых насаждений, правового режима земельных участков под ними, правового обеспечения ведения промышленного садоводства, сертификации и инспектирования операторов органической продукции садоводства, а также требования к органической продукции садоводства.

Ключевые слова: земельный участок для ведения садоводства, органическое производство продукции садоводства, промышленное садоводство.

The article analyzes issues of the beginning of growing perennial fruit plantations, the legal status of used land plots under the perennial fruit plantations, the industrial horticulture, the certification and the inspection of manufacturers, who produce organic gardening products, and also the requirements, that organic production of horticulture must comply.

Key words: land for gardening, organic production of gardening products, industrial gardening.

Вступ. Ринок органічної сільськогосподарської продукції є характерним, здебільшого, для розвинених економік через значно більшу собівартість технологій, що застосовуються під час виробництва такого роду продукції у порівнянні з традиційною. Проте попит, як і виробництво, має тенденцію до послідовного зростання. Так, згідно з даними Науково-дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL), у 2016 році виробництво органіки лише в ЄС зросло на 11,4% до 33,5 млрд євро, при цьому площа земельних ділянок, зайнятих під виробництво органіки, становила майже 14 мільйонів гектарів [1].

Виробництво органічної продукції в Україні є відносно новою галуззю аграрного сектору економіки, що перебуває на стадії становлення. При цьому офіційна статистика свідчить про стрімке зростання як попиту, так і пропозиції на органічну продукцію сільського господарства в Україні. Зокрема, станом на 2016 рік внутрішній споживчий ринок органічної сільськогосподарської продукції було оцінено у 18 млн євро, експорт такої продукції сягнув 50 млн євро. За останні роки значно зросла кількість сертифікованих органічних господарств: у 2007 році їх налічувалося 72 одиниці, а у поточному році їх кількість становить 210 господарств різних організаційно-правових форм. Позитивною є і динаміка зростання площі органічних сільськогосподарських угідь. Так, у 2002 році їх площа складала трохи більше 150 тис. га. Нині ж сертифіковані органічні сільськогосподарські угіддя займають територію майже у 500 тис. га [2]. Серед цих земель 6,1 тис. га займають землі під багаторічними плодовими насадженнями [3].

В окремих регіонах України садівництво є однією з провідних галузей сільського господарства. З огляду на це вирошування плодово-ягідних насаджень саме за органічними технологіями набуває особливої актуальності [3].

У різні часи питаннями правової регламентації відносин використання і охорони земельних ділянок для садівництва та проблемами органічного виробництва займалися такі науковці, як: В.В. Калініченко, В.К. Попов, Д.В. Санніков, О.М. Туєва, Ю.В. Славгородська, Н.П. Матвійчук та інші.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз проблемних питань правового режиму земельних ділянок, що використовуються для виробництва органічної сільськогосподарської продукції садівництва, а також процедурних питань набуття статусу виробника органічної продукції садівництва.

Результати дослідження. Для ефективного захисту інтенсивного саду та отримання максимальної економічної вигоди кількість хімічного оброблення багаторічних плодкових насаджень проти шкідників і хвороб може досягати 20 разів на рік. Результатом цього є потенційна можливість накопичення залишків пестицидів у виробленій сільськогосподарській продукції.

Тому нині свого поширення набуває органічне (біологічне) садівництво. Метою такого садівництва є виробництво натуральної (екологічно безпечної) сільськогосподарської продукції за рахунок повної відмови від застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів тощо, а також збереження та відновлення природних ресурсів.

Фахівці зауважують, що внаслідок відмови від використання агрохімікатів відбувається різке зниження врожайності саду з середньої позначки в 30–40 т/га до 10–12 т/га [4]. Однак результатом є екологічно чистий та безпечний продукт, який має значно більшу вартість на ринку та на 100% безпечний для здоров'я людини.

Необхідною передумовою для розвитку і функціонування галузі органічного виробництва є досконале її правове регулювання. Правові засади розвитку органічного виробництва в Україні було закладено з прийняттям 3 вересня 2013 року Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». На виконання положень цього Закону прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, Постанову КМУ від 31 серпня 2016 року № 587 «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження»; Постанову КМУ від 8 серпня 2016 року № 505 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру виробників ор-

ганічної продукції (сировини)»; Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 грудня 2015 року «Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини)» та ін.

Органічне садівництво розпочинається, насамперед, із встановлення особливого правового режиму земельних ділянок, на яких розташовані багаторічні насадження.

Використання земельних ділянок для закладання багаторічних насаджень регулюється як на рівні законів, так і підзаконних нормативно-правових актів.

Відповідно до ч. 3 ст. 22 Земельного кодексу України земельні ділянки для ведення садівництва віднесено до земель сільськогосподарського призначення. Основним цільовим призначенням таких земель є закладання багаторічних плодкових насаджень та вирощування сільськогосподарських культур. З наведеного формується висновок, що на земельні ділянки для ведення садівництва у повному обсязі поширюється правовий режим земель сільськогосподарського призначення.

Правовою основою використання земельних ділянок для садівництва є ст. 35 Земельного кодексу України, якою передбачено три групи суб'єктів права на ці земельні ділянки. До першої групи суб'єктів віднесено громадян України, котрі мають найширші права порівняно з іншими суб'єктами прав на такі земельні ділянки. Зокрема, ч. 1 ст. 35 ЗК передбачено, що громадяни України із земель державної та комунальної власності мають право набувати у власність або на умовах оренди земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва. З цього випливає, що право громадянина України на земельну ділянку державної чи комунальної власності для ведення садівництва може виникати на підставі різних правових титулів – права власності чи права тимчасового землекористування.

Іноземці та особи без громадянства, а також юридичні особи складають другу групу суб'єктів права на землі садівництва і можуть мати земельні ділянки для ведення індивідуального або колективного садівництва лише на умовах оренди.

Третя група суб'єктів – це садівничі товариства. Але вони відповідно до ч. 4 ст. 35 ЗК можуть бути власниками лише земель загального користування такого товариства (земельних ділянок, зайнятих захисними смугами, дорогами, проїздами, будівлями і спорудами загального користування).

У висновку Державного комітету України з питань регуляторної політики [5] вказується, що садівниче товариство за організаційно-правовою формою є обслуговуючим кооперативом. Однак безпосереднє використання земель садівництва за їх основним цільовим призначенням здійснюється на індивідуальних земельних ділянках. З цього випливає, що земельні ділянки, призначені для садівництва, є теоретично придатними для сертифікації виробництва органічної продукції садівництва, проте говорити про її доцільність важко через невеликий розмір земельної ділянки, значні витрати на сертифікацію та, здебільшого, її спрямованість на виробництво сільськогосподарської продукції для власного споживання. Отож, коли ми говоримо про сертифіковане органічне виробництво в садівництві, в переразній більшості мається на увазі промислове садівництво.

Поняття «промислове садівництво» вперше було вжито у Галузевій програмі розвитку садівництва України на період до 2025 року [6]. Відповідно до положень Програми промисловим садівництвом займаються сільськогосподарські товариства різних організаційно-правових форм та форм власності. Згідно із земельним законодавством такі юридичні особи можуть використовувати земельні ділянки лише на умовах оренди.

З цього приводу в земельно-правовій літературі існує аргументована точка зору, що за сучасних умов існує багато правових проблем і невизначеностей, що гальмують розвиток промислового садівництва [7]. Так, має місце прогалина щодо кола суб'єктів промислового садівництва та можливості використання цими суб'єктами земель сільськогосподарського призначення у вирощуванні багаторічних насаджень. Не визначені законом також і підстави та умови ведення промислового садівництва.

Частиною 3 ст. 35 ЗК передбачено можливість використання земельних ділянок, призначених для садівництва для зведення необхідних будинків, господарських споруд тощо. Разом з тим, використання земельних ділянок на умовах оренди передбачає отримання письмової згоди власника земельної ділянки на здійснення її забудови. Крім того, обов'язок орендаря земельної ділянки полягає і в отриманні письмової згоди орендодавця на закладання багаторічних насаджень. Це створює певні незручності для розвитку промислового садівництва на орендованих земельних ділянках.

Щодо органічного садівництва, то сама його ідея виступила як альтернатива інтенсивному садівництву і полягала у виробництві продукції садівництва із використанням речовин та процесів природного походження.

Складником правового режиму земельних ділянок, що використовуються для виробництва органічної продукції садівництва, є вид господарської діяльності, що проводиться на таких землях. З огляду на це, є доцільним присвятити окрему увагу питанням процедури сертифікації виробництва продукції органічного садівництва.

Так, відповідно до Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» органічною вважається продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва. Разом з тим, зазначеним Законом не визначено чіткої системи сертифікації органічної продукції. Тому сертифікація органічного виробництва, зокрема і продукції садівництва, відбувається за міжнародними стандартами країн або об'єднань країн та приватними стандартами, що визнаються на міжнародному органічному ринку. Найпопулярніші в Україні такі: Стандарти «Біо Свіс» («Bio Suisse») – приватні стандарти швейцарської Асоціації «Біо Свіс»; Національна Органічна Програма (NOP) – стандарти США; Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БІОЛан» – приватні українські стандарти; Японські сільськогосподарські стандарти (JAS) – національні стандарти Японії; Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів та скасування Постанови (ЄЕС) № 2092/91 – стандарти ЄС, а також інші.

Після обрання відповідного стандарту необхідно звернутися до відповідного сертифікаційного органу, що є акредитованим згідно з певним органічним стандартом. Якщо взяти до прикладу стандарти Європейського Союзу, то орган має бути акредитований тією агенцією, що визнана в ЄС, а також відповідно до Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» пройти акредитацію Національного агентства з акредитації України.

Далі процедура буде залежати від самого акредитованого сертифікаційного органу, проте має бути складеною відповідно до стандарту сертифікації та Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Для наочності візьмемо процедуру сертифікації в одному з найбільш відомих сертифікаційних органів в Україні – ТОВ «Органік стандарт». Так, після обрання сертифікаційного органу необхідно звернутися до нього та подати заявку на проведення сертифікаційних робіт. Після цього акредитований орган здійснює прорахунок вартості сертифікаційних робіт та ознайомлює з вимогами до органічної сертифікації відповідну особу, яка бажає виробляти органічну продукцію. Особа (потенційний оператор органічної продукції – за Постановою Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року) аналізує вимоги, вартість, процедуру та приймає зважене рішення. Якщо рішення позитивне, то укладається відповідна угода і з цього моменту сертифікаційний орган бере на себе відповідальність контролювати певного виробника на відповідність його діяльності стандартам органічного виробництва. Тобто, з моменту укладання угоди між потенційним оператором органічної сільськогосподарської продукції та сертифікаційним органом фактично розпочинається процедура сертифікації виробництва.

Початковим етапом цієї процедури сертифікації є проходження оцінки відповідності виробництва органічної продукції. Оцінка відповідності являє собою процес доведення

того, що визначені вимоги, які стосуються продукції, процесу, послуги, системи особи чи органу, були виконані. Для цього сертифікаційний орган організовує процес інспектування (перевірок), метою якого є підтвердження сертифіката, виданого виробнику органічної продукції. Інспектування є циклічним (відбувається щороку) та складається з планових і позапланових перевірок діяльності виробника органічної продукції. Обов'язково щорічно має бути проведена одна планова виїзна перевірка. Можуть бути проведені і додаткові перевірки (анонсовані і неанонсовані), якщо сертифікаційний орган має сумнів щодо добросовісності певного виробника органічної продукції та з інших причин [8].

Результатом підтвердження відповідності виробництва органічної продукції є отримання сертифіката відповідності встановленого зразка.

Варто зауважити, що органічне виробництво передбачає наявність перехідного періоду, тобто переходу від традиційного господарювання до органічного за певний проміжок часу. Метою перехідного періоду є підготовка земельної ділянки до стандартів органічного виробництва і створення системи виробництва продукції садівництва, яка була б повністю контрольованою.

Тривалість перехідного періоду залежить від виду діяльності та стандарту сертифікації. Для багаторічних культур такий період дорівнює три роки до першого збору врожаю як органічного згідно зі статтею 1(1)(а) Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів та скасування Постанови (ЄС) № 2092/91 [9].

Для виробництва органічної продукції садівництва необхідно обов'язково використовувати органічний садивний матеріал (вегетативного походження). Мається на увазі, що у боротьбі з бур'янами не можуть використовуватися гербіциди, існування біологічної системи захисту, посів сидератів та повний цикл вирощування (як підщепа, так і прищепа, а в результаті органічний саджанець). Тобто, материнську рослину для насіння та батьківську рослину вегетативного садивного матеріалу має бути вирощено відповідно до правил та методів органічного виробництва [9]. Також має використовуватися лише сертифіковане органічне насіння та посадковий матеріал.

Існують і інші, визначені у нормативних актах, вимоги стосовно боротьби зі шкідниками, хворобами, бур'янами, розділення органічних та неорганічних одиниць, ведення документації господарства, маркування під час виробництва продуктів органічного садівництва. Їх дотримання є необхідним у процесі сертифікованого органічного виробництва продукції садівництва.

Висновки. Органічне садівництво є прогресивним аграрним напрямком в Україні, що перебуває зараз на стадії свого становлення. Попри глобальну тенденцію до збільшення кількості виробництва аграрної продукції, Україна все ще не виробила національного органічного стандарту, існує певна невизначеність з приводу промислового садівництва та правового режиму земельних ділянок, закладених промисловими садами. Разом з тим, формування галузі виробництва органічної продукції садівництва потребує належного врегулювання нормативними актами національного законодавства, оскільки відсутність національних стандартів органічної продукції гальмує процес розвитку галузі органічного виробництва в цілому, зокрема і продукції садівництва.

Список використаних джерел:

1. Науково-дослідний інститут органічного сільського господарства (FIBL). URL: <https://fibl.org/media/mediaarchive/mediaarchive18/medearelease18/article/bio-in-europalegt-weiter-zu-biomarkt-weachst-zweistellig-bioflaeche-steigt-auf-fast-14-millionen-h.html>.
2. Органічне виробництво в Україні: реалії та перспективи – Презентація Департаменту продовольства Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://www.slideshare.net/TarasKutoviy/ss-72695482>.
3. Гаврилюк В.Г. Розвиток органічного садівництва. Органічне виробництво і продовольча безпека: зб. матеріалів доповідей V Міжнародної науково-практичної

конференції «Органічне виробництво і продовольча безпека» (м. Житомир, 2017 р.). URL: http://znau.edu.ua/images/data2/naukovi_konferencii/materials/organic-2017-pdf.pdf.

4. Дмитраш Н. Органічне садівництво – перспективний напрямок розвитку. URL: <http://agrokraina.com.ua/plants/54-organichne-sadivnictvo-perspektivnij-napryamok-rozvitku.html>.

5. Про визначення організаційно-правової форми садівничого товариства: Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики від 21 лютого 2006 р., № 1339. URL: www.drs.gov.ua.

6. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року: наказ Мінагрополітики України та Української академії аграрних наук від 21 липня 2008 р., № 444/74. URL: <http://minagro.gov.ua/node/14018>.

7. Поліщук В. Правові питання промислового садівництва в Україні. Підприємство, господарство і право. 2016. № 9. С. 66–70. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/09/13.pdf>.

8. Методичні рекомендації першого українського сертифікаційного органу, що здійснює інспекцію та сертифікацію органічного виробництва ТОВ «Органік стандарт». URL: www.organicstandard.com.ua/ua.

9. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 р. стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів та скасування Постанови Ради (ЄС) № 2029/91. URL: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf.

